

УДК 37.091.33: 378.014: 316.33

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/80-1-36>

Роман ВАЙНОЛА,

orcid.org/0009-0003-5872-5194

*аспірант кафедри початкової освіти та інноваційної педагогіки
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова
(Київ, Україна) dungeon.master3001997@gmail.com*

ІНТЕРАКТИВНІ МЕТОДИ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ СІМЕЙНИХ ЦІННОСТЕЙ У ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ В УНІВЕРСИТЕТСЬКОМУ СЕРЕДОВИЩІ

У статті проаналізовано використання інтерактивних методів як ефективного інструменту для розвитку сімейних цінностей у здобувачів вищої освіти. Актуальність дослідження зумовлена зменшенням уваги до морально-етичних аспектів освіти, що негативно впливає на збереження культурних норм та сімейних традицій. Основна проблема полягає в необхідності пошуку педагогічних підходів, здатних компенсувати цей дефіцит.

Мета дослідження – виявити та систематизувати інтерактивні методи, які найбільш ефективно сприяють формуванню свідомого ставлення до сімейних цінностей серед здобувачів вищої освіти.

Результати дослідження показують, що інтерактивні методи, такі як дискусії, групові проекти, симуляційні ігри тощо, не тільки сприяють академічному розвитку здобувачів вищої освіти, але й допомагають формувати їхні особистісні та соціальні компетентності, зокрема емоційну компетентність і соціальні навички, необхідні для здорових сімейних відносин. Доведено, що завдяки активній участі в освітньому процесі майбутні фахівці розвивають критичне мислення, навчаються аналізувати інформацію, оцінювати різні погляди та формувати власну позицію щодо сімейних цінностей. Вони також покращують комунікативні навички, стають більш відкритими в спілкуванні та навчаються висловлювати свої думки, слухати інших і досягати взаєморозуміння. Практичні приклади, наведені в статті, демонструють, як інтерактивні технології можуть бути інтегровані в освітній процес для підтримки морально-етичного виховання та соціальної адаптації здобувачів вищої освіти.

Висновки підтверджують ефективність інтерактивних методів у формуванні сімейних цінностей і рекомендують їх широке впровадження в університетське середовище як дієвий засіб для особистісного зростання та розвитку соціальних орієнтирів.

Ключові слова: *інтерактивні технології, сімейне виховання, освітнє середовище, моральні цінності, соціальна адаптація.*

Roman VAINOLA,

orcid.org/0009-0003-5872-5194

*Postgraduate at the Department of Primary Education and Innovative Pedagogy
Drahomanov Ukrainian State University
(Kyiv, Ukraine) dungeon.master3001997@gmail.com*

INTERACTIVE METHODS AS A MEANS OF DEVELOPING FAMILY VALUES IN STUDENTS IN A UNIVERSITY ENVIRONMENT

The article analyzes the use of interactive methods as an effective tool for developing family values in higher education students. The relevance of the study is driven by current trends of decreasing attention to moral and ethical aspects of education, which negatively affects the preservation of cultural norms and family traditions. The central issue lies in the need to identify pedagogical approaches that can address this gap.

The aim of the study is to identify and systematize interactive methods that most effectively contribute to the formation of a conscious attitude toward family values among students.

The results of the research demonstrate that interactive methods, such as discussions, group projects, simulation games, and others, not only support academic development but also help to shape students' personal and social competencies, including emotional intelligence and social skills, which are necessary for building healthy family relationships. It has been proven that through active participation in the learning process, students develop critical thinking, learn to analyze information, evaluate different points of view, and form their own position on family values. They also improve their communication skills, become more open in their communication, and learn to express their opinions, listen to others, and reach mutual understanding. Practical examples provided in the article illustrate how interactive technologies can be integrated into the educational process to promote moral-ethical education and social adaptation of students.

The conclusions confirm the effectiveness of interactive methods in fostering family values and recommend their broad implementation in university environments as a powerful means of promoting personal growth and developing social orientation.

Key words: *interactive technologies, family education, educational environment, moral values, social adaptation.*

Постановка проблеми. Сучасна освітня система стикається з численними викликами у формуванні сімейних цінностей у здобувачів освіти, особливо в умовах університетського середовища. У контексті глобалізації, соціальних змін і технологічних інновацій роль сімейних цінностей набуває все більшої ваги для розвитку особистості та суспільства загалом. Інтерактивні методи навчання можуть стати ефективним засобом для розв'язання цієї проблеми, однак їх упровадження потребує детального дослідження та обґрунтування. Недостатня інтеграція адаптованих інтерактивних технологій в освітній процес може призвести до поверхневого розуміння сімейних цінностей та їхнього значення в соціальному розвитку молоді. Водночас сімейна педагогіка як напрям освіти потребує нових підходів до викладання та виховання, що базуються на інтерактивних методах. Однак, незважаючи на наявність теоретичних напрацювань, у практиці їх застосування залишається багато нерозв'язаних питань, зокрема в контексті інтеграції таких методів в освітні програми.

Таким чином, постає проблема недостатнього ефективного використання інтерактивних методів навчання для розвитку сімейних цінностей у здобувачів освіти. Це вимагає більш ґрунтовної наукової уваги з метою розроблення результативних стратегій, які б інтегрували ці методи в процес формування ціннісних орієнтацій у молоді, сприяючи таким чином її всебічному розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Інтерактивні методи навчання стали важливим інструментом у формуванні цінностей у здобувачів освіти. Зокрема, М. Якубовська та М. Юрків підкреслюють, що ці методи не тільки сприяють активізації освітнього процесу, а й формують духовні цінності, необхідні для особистісного розвитку здобувача вищої освіти. Дослідники зазначають, що інтерактивні методи, такі як групові обговорення, рольові ігри та проекти, дозволяють учасникам збагачувати свої уявлення про сім'ю та її цінності (Якубовська, Юрків, 2020).

Н. Бахмат вказує на особливості формування уявлень про сім'ю в здобувачів освіти з інтелектуальними порушеннями. Дослідниця наголошує, що використання інтерактивних методів може бути особливо ефективним у цих випадках, оскільки вони забезпечують емоційний зв'язок та підтримку між учасниками, що дозволяє глибше усвідомити сімейні цінності (Бахмат, 2023).

У контексті формування сімейних цінностей І. Бужина акцентує на важливості сімейної педагогіки. Учена стверджує, що розуміння сімейних

цінностей є ключовим для виховання свідомих членів суспільства. Згідно з її дослідженнями, інтерактивні методи навчання можуть бути використані для вивчення та обговорення теми сімейних цінностей, що сприяє формуванню більш глибокого розуміння цих аспектів у здобувачів вищої освіти (Бужина, 2018).

А. Бурмака розглядає технології соціального виховання підлітків, які можуть бути адаптовані до університетського контексту, наголошуючи на важливості медіатехнологій у вихованні, зокрема телебачення. Використання інтерактивних медіа може стати ефективним засобом у формуванні сімейних цінностей, адже воно дозволяє створити контекст, у якому здобувачі вищої освіти можуть обговорювати та аналізувати сімейні стосунки в реальному житті (Бурмака, 2024).

С. Решетченко та Т. Скубарєва підкреслюють важливість інтерактивних методів у підвищенні ефективності освітньої діяльності. Учені зазначають, що такі методи, як групові обговорення та спільні проекти, допомагають не лише активізувати процес навчання, але й сприяють формуванню духовних та соціальних цінностей, зокрема сімейних (Решетченко, Скубарєва, 2021).

Л. Гончар, І. Мачуська, К. Павицька, А. Хижняк акцентують на формуванні сімейних цінностей у школярів за допомогою інтерактивних методів. Науковці пропонують використовувати такі методи, як дискусії, творчі завдання та спільні проекти, що дозволяють учням глибше усвідомити роль сім'ї в житті кожної людини (Гончар, Мачуська, Павицька, Хижняк, 2016).

С. Коновець досліджує інноваційні аспекти виховного процесу та зазначає, що інтерактивні методи мають значний потенціал для формування в здобувачів вищої освіти ціннісних орієнтацій, зокрема сімейних. Автор наголошує на необхідності інтеграції таких методів в освітні програми для сприяння всебічному розвитку особистості (Коновець, 2022).

Загалом, інтерактивні методи навчання виявляються потужним інструментом для розвитку сімейних цінностей у здобувачів освіти в університетському середовищі. Дослідження підкреслюють, що активне залучення здобувачів вищої освіти в процес навчання не лише покращує їхні навчальні результати, але й сприяє формуванню соціально-ціннісних орієнтацій, що є критично важливим для розвитку суспільства.

Використання інтерактивних методів дозволяє не лише передавати знання, а й створювати середовище, де здобувачі вищої освіти можуть обговорювати та формувати власні уявлення про сім'ю

та її цінності, що в підсумку сприяє їхньому особистісному розвитку.

Мета статті – виявити найбільш ефективні інтерактивні підходи, які допомагають формуванню в здобувачів вищої освіти свідомого ставлення до сімейних цінностей, а також сприяють їхньому особистісному та соціальному зростанню.

Виклад основного матеріалу. У контексті соціально-економічного розвитку України підготовка здобувачів освіти до створення сім'ї має важливе значення, оскільки сім'я відіграє важливу роль у покращенні демографічної ситуації в Україні, вихованні громадян та зміцненні здоров'я населення.

Сімейне виховання є невід'ємною складовою національної системи освіти, у процесі якого здобувачам освіти передається досвід, накопичений людством, історією предків і батьків. Воно формує основи громадянських, трудових і моральних принципів та норм поведінки, а також готує здобувачів до самостійного сімейного життя (Бужина, 2018).

Зміни в освітніх системах, зокрема європейська інтеграція та цифрова трансформація, можуть вплинути на те, як здобувачі освіти сприймають і формують образ своєї сім'ї. Сприятливий соціальний клімат і специфіка взаємодії з однолітками та викладачами можуть мати значний вплив на формування образу сім'ї в молодих людей та їхніх уявлень про сімейні цінності та ролі. З іншого боку, формування образу сім'ї та ставлення до неї впливає на сприйняття ними соціального середовища, яке їх оточує.

У сучасній педагогічній теорії та практиці інноваційні технології навчання та розвитку визнані ефективними освітніми інструментами, що ґрунтуються на цінностях особистості, яка розвивається. До них належать: особистісно орієнтована технологія, технологія особистісного розвитку, технології розвивального навчання, творчої особистості, КТС (колективної творчої діяльності), проєктна технологія та вальдорфська педагогічна технологія (Коновець, 2022).

Сучасна інноваційна парадигма освіти вимагає поєднання в єдиному процесі як вивчення предмета, так і виховання здобувачів. Найбільш ефективним для досягнення цієї мети є культурологічний підхід, який є важливою складовою особистісно орієнтованої освіти. Він сприяє формуванню гармонійного поєднання моральної свідомості, самосвідомості та розвитку емоційно-вольової сфери здобувачів вищої освіти.

Однією з ефективних технологій у цьому контексті є використання дискусійних клубів як засобу соціально-виховного впливу. Завдяки

участі в таких дискусіях студенти навчаються орієнтуватися в соціальних питаннях, розвивати критичне мислення та відкрито висловлювати свої думки, що сприяє формуванню соціальних цінностей та соціально відповідальної поведінки.

Варто зауважити, що були розроблені та впроваджені методики для соціальних педагогів, засновані на циклі соціально-педагогічного впливу на молодь та її найближче оточення. Програма, спрямована на розвиток сімейних цінностей і формування навичок конструктивної взаємодії з близькими, охоплює такі елементи, як інформування і діалог, мініконференції, перегляд відеоматеріалів (художніх і документальних фільмів, соціальної реклами), а також дискусії, мозкові штурми, тренінги та рольові ігри (Бурмака, 2024).

Система інтерактивних методів здатна розвивати в здобувачів освіти особливий тип когнітивної діяльності, який лежить в основі квантового мислення особистості, а також сприяє їхній адаптації до швидких змін, розвитку креативності, активності, здатності приймати виважені рішення в обмежений час і мислити на випередження. У сучасному інноваційному світі, де домінують динамічність, високий рівень інформатизації та перенасиченість комунікаціями, формування інноваційної особистості є ключовою потребою. Ефективність інтерактивного навчання полягає в підвищенні якості засвоєння знань через внутрішню концентрацію психічних процесів, оскільки ця педагогічна технологія впливає не тільки на свідомість здобувачів, але й завдяки емоційному синергетичному впливу активізує їхні почуття та волю.

Для інтерактивних методів характерні такі принципи, що забезпечують їх ефективність: інтеріоризація, активність, партнерський діалог (довіра в спілкуванні), зворотний зв'язок, рівність позицій у комунікації та експериментування. Принцип інтеріоризації базується на ідеї Виготського, який стверджував, що розвиток людської психіки відбувається через «засвоєння особистістю людських цінностей». Взаємодія між зовнішніми діями, такими як особистісне спілкування, і внутрішнім рівнем свідомості сприяє розвитку інноваційної розумової діяльності. Активізація внутрішньої свідомості дозволяє засвоювати навчальний матеріал через власний досвід (Якубовська, Юрків, 2020).

Принципи зворотного зв'язку, рівності позицій та постійного діалогу забезпечують створення освітнього середовища, де матеріал стає частиною постійного комунікативно-розвивального процесу, результатом якого є формування рівності позицій у спілкуванні. Створення такої освітньої

парадигми є ключовим завданням сучасної інноваційної освіти, яка спрямована на розв'язання складних проблем у будь-якій галузі знань. Крім того, зазначені принципи сприяють формуванню комунікативної компетентності здобувачів освіти, що дозволяє їм не лише чітко висловлювати свої думки, але й розуміти, як їхній стиль спілкування, манера поведінки та мислення сприймаються іншими.

Принцип експериментування є завершальним у системі інтерактивного навчання, оскільки він створює основу для перспективних інноваційних відкриттів. Цей підхід до навчання сприяє розвитку психіки через засвоєння людських цінностей. Принцип активності передбачає, що здобувач освіти постійно бере участь в освітньому процесі, демонструючи особисті якості та вміння формулювати й захищати власні погляди. Активна взаємодія на горизонтальному рівні (здобувач – здобувач) та на вертикальному рівні (викладач – здобувач) вимагає постійної роботи над удосконаленням як інтелектуальних здібностей, так і особистісних цінностей.

Інтерактивні методи навчання – це активні техніки, які заохочують здобувачів до участі в освітньому процесі, взаємодії один з одним та викладачем. Вони створюють динамічну освітню атмосферу, де знання здобуваються через досвід, спілкування та співпрацю. Такі методи дозволяють здобувачам освіти розвивати критичне мислення, емоційну компетентність та соціальні навички, що є важливими для формування позитивного ставлення до сімейних цінностей.

У контексті формування сімейних цінностей інтерактивні методи навчання посідають особливе місце, оскільки вони створюють можливості для усвідомлення, обговорення та аналізу важливих аспектів сімейних відносин. У таблиці 1 визначені

кілька методів, які можуть використовуватися для досягнення цієї мети.

Основною особливістю здобувачів вищої освіти є перехід до дорослого життя, що супроводжується соціальним і професійним самовизначенням. Саме тому пошук шляхів і окреслення умов для цілеспрямованого професійного самовизначення здобувачів освіти є важливим психолого-педагогічним завданням. Для розв'язання цієї проблеми застосовуються як класичні, так і інноваційні форми роботи: факультативи, профорієнтаційні заняття, ігри, створення профорієнтаційного портфоліо тощо, що разом формують цілісний профорієнтаційний простір (Шевенко, 2022).

Аналіз сучасного освітнього процесу з погляду гуманістики виявляє низку проблем. Останнім часом спостерігається надмірне захоплення європоцентризмом та безперервним реформуванням освіти, зокрема центральної ланки – освітнього процесу. Часто впроваджується «західний варіант», який уже давно не є популярним в освітніх системах розвинених країн. Таке механічне перенесення чужого досвіду не має позитивного впливу, натомість дезорієнтує педагогів, перетворюючи їх на виконавців рутинних функцій, обмежуючи свободу дій та негативно впливаючи на фізичне й психоемоційне здоров'я. Постійні зміни й перевантаження зумовлюють послаблення мотивації в педагогів, а здобувачі освіти втрачають зацікавленість у навчанні. Важливо зазначити, що реформування освіти має бути розумним, продуктивним і відповідати стратегії розвитку особистості та суспільства (Литвиненко, 2023).

Освітній процес зазнає змін, зокрема формуються нові освітні концепції, серед яких основною є концепція навчання протягом усієї професійної діяльності. Це зумовлює появу нових підходів до

Таблиця 1

Методи та їхня роль у формуванні сімейних цінностей

Метод	Опис	Роль у формуванні сімейних цінностей
Групові дискусії	Обговорення тем, пов'язаних із сімейними відносинами, в групах	Стимулюють обмін думками, підвищують розуміння важливості сімейних цінностей
Рольові ігри	Відтворення сімейних ситуацій для практикування поведінки	Допомагають розвивати навички співпраці та розв'язання конфліктів
Мініконференції	Організація дебатів і презентацій на теми сімейних цінностей	Сприяють усвідомленню етичних аспектів родинних відносин
Перегляд відеоматеріалів	Аналіз художніх фільмів і документальних стрічок про сім'ю	Викликають емоційний відгук, допомагають критично оцінювати сімейні відносини
Тренінгові вправи	Заняття, спрямовані на розвиток комунікативних і соціальних навичок	Зміцнюють навички спілкування, що є важливими для здорових сімейних відносин

Джерело: складено автором за (Якубовська, Юрків, 2020)

методів викладання. З огляду на постійну швидкість і різноманітність змін, висуваються нові вимоги до освітньої діяльності здобувачів освіти. У цьому контексті перевага надається самостійній роботі здобувачів освіти, розвитку їхніх інтересів і можливостей для самовираження.

Особистий досвід кожного здобувача освіти, отриманий у власній родині, відіграє значну роль у формуванні цінностей, пов'язаних із майбутнім сімейним життям, оскільки цей досвід є унікальним для кожного. Важливо враховувати, що здобувач освіти не просто сприймає цей досвід, а індивідуально його інтегрує, пропускаючи через призму сімейних відносин своїх батьків (Гончар, Мачуська, Павицька, Хижняк, 2016). На жаль, іноді суперечності в мотивах, цілях, функціонально-рольових позиціях та особистісних характеристиках членів сім'ї можуть значно ускладнювати їхній вплив на формування сімейних цінностей у здобувачів освіти.

Орієнтуючись на самоврядування та колективну діяльність у межах невеликої групи, здобувач може навчитися дисципліни в управлінні своїми еґо-пристрастями. Однак існує ризик, що в таких умовах відбудеться сліпе підпорядкування зовнішній силі. До того ж соціальне виховання, яке акцентує лише на розвитку загальних колективних почуттів і здібностей, може створити певні труднощі в формуванні вищих духовних цінностей (Бех, 2018).

Застосування інтерактивних методів у навчанні має позитивний вплив на формування сімейних цінностей серед здобувачів освіти. Завдяки активній участі в освітньому процесі здобувачі вищої освіти розвивають критичне мислення, навчаються аналізувати інформацію, оцінювати різні погляди та формувати власну позицію щодо сімейних цінностей. Вони також покращують комунікативні навички, стають більш відкритими у спілкуванні та навчаються висловлювати свої думки, слухати інших і досягати взаєморозуміння.

Крім того, інтерактивні методи сприяють зміцненню емоційної компетентності здобувачів вищої освіти. Через рольові ігри та обговорення вони навчаються розуміти емоції інших, що формує емпатію і сприяє розвитку конструктивних відносин.

Одним із ключових напрямів змін у системі вищої освіти є перехід від традиційного освітнього процесу до особистісно орієнтованого, де здобувач освіти визнається рівноправним учасником освітньої взаємодії. Сьогодні необхідно вра-

ховувати не лише зміст навчальних дисциплін, але й індивідуальні особливості, потреби та інтереси кожного здобувача освіти. Замість рольового спілкування формується особистісне, яке базується на підтримці, емпатії, визнанні людської гідності та довірі. Це сприяє створенню атмосфери співпраці, заохочує до обміну думками, досвідом і враженнями. В організації освітнього процесу відбувається зміщення акцентів із домінування окремих форм і методів навчання на їх плюралізм, підвищується роль творчої ініціативи, а також конструювання «ситуації успіху», «ситуації вибору», самоаналізу, самооцінки, самопізнання, самовираження та самореалізації (Гончар, 2016).

Важливим результатом є усвідомлене ставлення до сімейних цінностей, адже активна участь в освітньому процесі допомагає здобувачам усвідомити значення сім'ї, любові, підтримки та відповідальності. Таким чином, інтерактивні методи навчання є ефективним засобом формування сімейних цінностей у здобувачів освіти, що сприяє їхньому особистісному розвитку та соціальній адаптації в суспільстві.

Висновки. Підсумовуючи вищесказане, можна констатувати, що сучасний освітній процес потребує активного впровадження інтерактивних методів навчання, які не лише сприяють підвищенню якості засвоєння знань, але й допомагають формувати сімейні цінності в здобувачів вищої освіти. Завдяки застосуванню таких методів, як рольові ігри, дискусії, проєктна діяльність та інші інтерактивні форми роботи, здобувачі освіти можуть поглиблено розвивати свої комунікативні, емоційні та соціальні компетенції, що необхідні для створення міцної та гармонійної сім'ї в майбутньому.

Інтерактивні методи дозволяють здобувачам вищої освіти краще зрозуміти роль сім'ї як основи суспільства, сприяють розумінню відповідальності та етичних аспектів сімейного життя, що є особливо важливим у контексті розвитку громадянської свідомості та соціальної відповідальності. Університетське середовище стає платформою для експериментування та набуття навичок конструктивної взаємодії, що забезпечує усвідомлене прийняття сімейних ролей.

Таким чином, інтерактивні методи навчання не лише розширюють світогляд молодих людей, але й закладають основи для формування ціннісних орієнтирів, спрямованих на збереження та при множення сімейних цінностей у майбутніх поколіннях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бахмат Н. В. Особливості формування образу та уявлень про сім'ю у здобувачів загальної середньої освіти з інтелектуальними порушеннями. *Академічні візії*. 2023. Вип. 22. URL: <https://www.academy-vision.org/index.php/av/article/view/533> (дата звернення: 15.10.2024).
2. Бех І. Д. Особистість на шляху до духовних цінностей: монографія. Київ–Чернівці, 2018. 320 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/717891/1/Особистість_на_шляху_до_духовних_цінностей.pdf (дата звернення: 15.10.2024).
3. Бужина І. Сімейна педагогіка: навч. посібн. Одеса, 2022. URL: <http://dspace.pdpu.edu.ua/bitstream/123456789/17053/1/Buzhyna%20Iryna%20Vyacheslavivna.pdf> (дата звернення: 15.10.2024).
4. Бурмака А. В. Технологія роботи соціального педагога закладу загальної середньої освіти з соціального виховання підлітків засобами телебачення. *Актуальні проблеми досліджень у галузі соціальної педагогіки і соціальної роботи: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. здобувачів вищої освіти, присвяченої 220-річчю від дня заснування університету* (м. Харків, 23 травня 2024 року). Харків, 2024. С. 18–20. URL: <https://dspace.hnpu.edu.ua/handle/123456789/15607> (дата звернення: 15.10.2024).
5. Гончар Л. В., Мачуська І. М., Павицька К. М., Хижняк А. В. Формування сімейних цінностей в учнів загальноосвітніх навчальних закладів: посібн. Харків, 2016. 176 с.
6. Гончар Н. Формування готовності майбутніх вихователів до підготовки дітей до школи шляхом використання інтерактивних технологій. *Педагогічні науки*. 2016. № 2. С. 45–49. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmdup_2016_2_10 (дата звернення: 15.10.2024).
7. Коновець С. В. Ефективні засоби ціннісно орієнтованого виховання зростаючої особистості. *Сучасний виховний процес: сутність та інноваційний потенціал: матеріали звітної науково-практичної конференції Інституту проблем виховання НАПН України за 2022 рік*. Вип. 11. Івано-Франківськ, 2023. С. 119–125. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/735695/1/%D0%97%D0%B1.%20%D1%82%D0%B5%D0%B7%D0%B2%D1%96%D1%82.%20%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%84.%20%D0%86%D0%9F%D0%92%202023.pdf> (дата звернення: 15.10.2024).
8. Литвиненко О. А. Інноваційні підходи до навчання учнів з особливими освітніми потребами. *Педагогіка та психологія*. 2023. Вип. 10. С. 45–50. URL: <https://sci.lidubgd.edu.ua/jspui/handle/123456789/10926> (дата звернення: 15.10.2024).
9. Решетченко С., Скубарєва Т. Інтерактивні методи навчання як засіб успішної навчальної діяльності учнів. *Проблеми безперервної географічної освіти і картографії*. 2021. Вип. 33. С. 62–68. DOI: <https://doi.org/10.26565/2075-1893-2021-33-07> (дата звернення: 15.10.2024).
10. Шевенко А. М. Виховний вплив технологій професійного самовизначення учнівської молоді. *Сучасний виховний процес: сутність та інноваційний потенціал: матеріали звітної науково-практичної конференції Інституту проблем виховання НАПН України за 2022 рік*. Вип. 11. Івано-Франківськ, 2023. С. 265–268. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/735695/1/%D0%97%D0%B1.%20%D1%82%D0%B5%D0%B7%D0%B2%D1%96%D1%82.%20%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%84.%20%D0%86%D0%9F%D0%92%202023.pdf> (дата звернення: 15.10.2024).
11. Якубовська М., Юрків М. Інтерактивні методи навчання як засіб формування духовних цінностей особистості. *Освітні обрії*. 2020. Т. 51. № 2. С. 75–79. DOI: <https://doi.org/10.15330/obrii.51.2.75-79>

REFERENCES

1. Bahmat, N. V. (2023) Osoblyvosti formuvannya obrazu ta uivlen pro simiu u zdobuvachiv zahalnoi serednoi osvity z intelektualnymy porushenniamy [Features of forming the image and ideas about the family in students with intellectual disabilities]. *Akademichni vizii – Academic Visions*, 22. 75–79. Retrieved from <https://www.academy-vision.org/index.php/av/article/view/533> [in Ukrainian].
2. Bekh, I. D. (2018) Osobystist na shliakhu do dukhovnykh tsinnostei [Personality on the way to spiritual values]. Kyiv–Chernivtsi. Retrieved from https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/717891/1/Особистість_на_шляху_до_духовних_цінностей.pdf [in Ukrainian].
3. Buzhyna, I. (2022) Simeina pedahohika [Family pedagogy]. Odesa. Retrieved from <http://dspace.pdpu.edu.ua/bitstream/123456789/17053/1/Buzhyna%20Iryna%20Vyacheslavivna.pdf> [in Ukrainian].
4. Burmaka, A. V. (2024) Tekhnolohiia roboty sotsialnoho pedahoha zakladu zahalnoi serednoi osvity z sotsialnoho vykhovannia pidlitkiv zasobamy telebachennia [The technology of the social educator's work in secondary schools for social education of adolescents through television]. *Aktualni problemy doslidzhen u haluzi sotsialnoi pedahohiky i sotsialnoi roboty: materialy Vseukr. nauk.-prakt. conf. zdobuvachiv vyshchoi osvity, prysviachenoї 220-richchiu vid dnia zasnuvannia universytetu – Actual problems of research in the field of social pedagogy and social work: materials of the All-Ukr. science and practice conf. of higher education graduates dedicated to the 220th anniversary of the university's founding* (Kharkov, May 23, 2024) (pp. 18–20). Kharkiv. Retrieved from <https://dspace.hnpu.edu.ua/handle/123456789/15607> [in Ukrainian].
5. Honchar, L. V., Machuska, I. M., Pavytska, K. M., Khizhnyak, A. V. (2016) Formuvannia simeinykh tsinnostei v uchniv zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv [Formation of family values in students of general education institutions: a guide]. Kharkiv.
6. Honchar, N. (2016) Formuvannia hotovnosti maibutnikh vykhovateliv do pidhotovky ditei do shkoly shliakhom vykorystannia interaktyvnykh tekhnolohii [Formation of readiness of future educators to prepare children for school through the use of interactive technologies]. *Pedahohichni nauky – Pedagogical sciences*, 2. 45–49. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmdup_2016_2_10 [in Ukrainian].
7. Konovets, S. V. (2023) Efektyvni zasoby tsinnisno oriientovanoho vykhovannia zrostaiuchoї osobystosti [Effective means of value-oriented education of a

growing personality]. Suchasnyi vykhovnyi protses: sutnist ta innovatsiinyi potentsial: materialy zvitnoi naukovo-praktychnoi konferentsii Instytutu problem vykhovannia NAPN Ukrainy za 2022 rik – Modern educational process: essence and innovative potential: materials of the reporting scientific and practical conference of the Institute of Educational Problems of the National Academy of Sciences of Ukraine for the year 2022, 11 (pp. 119–125). Ivano-Frankivsk. Retrieved from <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/735695/1/%D0%97%D0%B1.%20%D1%82%D0%B5%D0%B7%20%D0%B7%D0%B2%D1%96%D1%82.%20%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%84.%20%D0%86%D0%9F%D0%92%202023.pdf> [in Ukrainian].

8. Lytvynenko, O. A. (2023) Innovatsiini pidkhody do navchannia uchniv z osoblyvymy osvithnimi potrebamy [Innovative approaches to teaching students with special educational need]. Pedagogika ta psykholohiia – Pedagogy and psychology, 10. 45–50. Retrieved from <https://sci.ldubgd.edu.ua/jspui/handle/123456789/10926> [in Ukrainian].

9. Reshetychenko, S., Skubareva, T. (2021) Interaktyvni metody navchannia yak zasib uspishnoi navchalnoi diialnosti uchniv [Interactive teaching methods as a means of successful educational activity of students]. Problemy bezperervnoi heohrafichnoi osvity i kartohrafi – Problems of Continuous Geographic Education and Cartography, 33. 62–68. DOI: <https://doi.org/10.26565/2075-1893-2021-33-07> [in Ukrainian].

10. Shevenko, A. M. (2023) Vykhovnyi vplyv tekhnolohii profesiinoho samovyznachennia uchnivskoi molodi [The educational influence of the technology of professional self-determination of students]. Suchasnyi vykhovnyi protses: sutnist ta innovatsiinyi potentsial: materialy zvitnoi naukovo-praktychnoi konferentsii Instytutu problem vykhovannia NAPN Ukrainy za 2022 rik – Modern educational process: essence and innovative potential: materials of the reporting scientific and practical conference of the Institute of Educational Problems of the National Academy of Sciences of Ukraine for the year 2022, 11 (pp. 265–268). Ivano-Frankivsk. Retrieved from <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/735695/1/%D0%97%D0%B1.%20%D1%82%D0%B5%D0%B7%20%D0%B7%D0%B2%D1%96%D1%82.%20%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%84.%20%D0%86%D0%9F%D0%92%202023.pdf> [in Ukrainian].

11. Iakubovska, M., Yurkiv, M. (2020) Interaktyvni metody navchannia yak zasib formuvannia dukhovnykh tsinnosti osobystosti [Interactive teaching methods as a means of forming the spiritual values of the individual]. Osvitni obrii – Educational horizons, 51(2). 75–79. DOI: <https://doi.org/10.15330/obrii.51.2.75-79> [in Ukrainian].